

Міністерство освіти і науки України
Національний еколого-натуралістичний центр учнівської
молоді МОН України

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Директор НЕНЦ, доктор
педагогічних наук, професор

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ

(підпис)

«____»_____2026р.

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ
НАВИЧКОВОЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ**

ОБГОВОРЕНО

на засіданні педагогічної ради НЕНЦ
протокол № 1 від 12 січня 2026 р.

м. Київ, 2026 р

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ НАВИЧКОВОЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ

ВСТУП

Позашкільна навичкова природнича освіта в сучасних умовах виступає одним із ключових інструментів формування наукового світогляду, екологічної культури та практичного мислення дітей і молоді. Вона доповнює формальну освіту, забезпечуючи можливість діяльнісного, дослідницького та проєктного навчання, орієнтованого на реальні природні й соціальні виклики.

В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України значення позашкільної природничої освіти зростає, оскільки вона сприяє підготовці молоді до участі у відновленні довкілля, аграрної сфери, систем екологічної безпеки та сталого розвитку громад.

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (НЕНЦ) є провідною державною установою, що координує розвиток еколого-

натуралістичного напряму позашкільної освіти, акумулює педагогічний досвід, забезпечує методичний супровід та формує інноваційні освітні практики.

Необхідність розроблення цієї Стратегії зумовлена потребою систематизації діяльності, визначення довгострокових пріоритетів, узгодження національного й регіонального рівнів розвитку позашкільної навичкової природничої освіти.

РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ НАВИЧКОВОЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ

Розроблення та реалізація Стратегії розвитку позашкільної навичкової природничої освіти здійснюється на основі чинного законодавства України та сучасних концептуальних підходів до розвитку освіти.

Нормативно-правову основу Стратегії становлять Конституція України, закони України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про національну безпеку України», а також інші нормативно-правові акти, що регулюють діяльність у сфері освіти, екології, національно-патріотичного виховання та сталого розвитку.

В умовах воєнного стану особливого значення набувають нормативні документи, спрямовані на забезпечення освітньої стійкості, безпеки учасників освітнього процесу, збереження доступу до якісної освіти незалежно від місця проживання та умов безпеки. Позашкільна освіта, завдяки своїй гнучкості, здатна оперативно адаптуватися до кризових умов, використовуючи змішані та дистанційні формати навчання.

Концептуальні засади Стратегії базуються на компетентнісному, діяльнісному та навичковому підходах.

Компетентнісний підхід передбачає орієнтацію освітнього процесу на формування здатності застосовувати знання в реальних життєвих і професійних ситуаціях. Діяльнісний підхід забезпечує активну участь здобувачів освіти в дослідницькій, експериментальній та проєктній діяльності. Навичковий підхід акцентує увагу на формуванні практичних умінь і досвіду діяльності.

Важливим концептуальним підґрунтям Стратегії є ідеї освіти для сталого розвитку, що поєднують екологічні, соціальні та економічні аспекти розвитку суспільства. Позашкільна природнича освіта забезпечує інтеграцію цих ідей через дослідницьку та природоохоронну діяльність учнів.

Стратегія також спирається на концепцію громадянської науки, яка передбачає залучення учнів до збору, аналізу та інтерпретації даних, що мають суспільну значущість. Такий підхід сприяє формуванню відповідального громадянина, здатного брати участь у вирішенні екологічних і соціальних проблем громади.

Таким чином, нормативно-правові та концептуальні засади Стратегії забезпечують її відповідність державній освітній політиці, сучасним педагогічним підходам і потребам суспільства в умовах воєнного та післявоєнного розвитку України.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

Реалізація Стратегії розвитку позашкільної навичкової природничої освіти здійснюється через систему взаємопов'язаних завдань і напрямів, що охоплюють зміст освіти, організацію освітнього процесу, розвиток матеріально-технічної бази, кадрове забезпечення, управління та партнерську взаємодію.

2.1. Оновлення змісту позашкільної навичкової природничої освіти

Оновлення змісту позашкільної природничої освіти передбачає його приведення у відповідність до сучасних наукових досягнень, екологічних викликів та потреб суспільства в умовах воєнного і післявоєнного розвитку України. Зміст програм орієнтується не лише на передачу знань, а насамперед на формування практичних умінь, дослідницьких навичок і здатності застосовувати наукові знання в реальних умовах.

Особлива увага приділяється інтеграції біологічних, хімічних, екологічних, аграрних і біотехнологічних компонентів, що забезпечує цілісне природниче бачення світу та формування системного мислення здобувачів освіти.

2.2. Розвиток дослідницької, експериментальної та проєктної діяльності.

Позашкільна навичкова природнича освіта реалізується як простір дослідження, експерименту та проєктування. Учні залучаються до планування та проведення лабораторних і польових досліджень, спостережень за природними об'єктами, аналізу отриманих результатів і формулювання висновків.

Проєктна діяльність сприяє інтеграції знань і навичок, розвитку відповідальності, самостійності та командної роботи, а також формує досвід вирішення реальних екологічних і природоохоронних проблем.

2.3. Використання та розвиток матеріально-технічної бази закладів позашкільної освіти

Матеріально-технічна база закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю розглядається як стратегічний ресурс реалізації навичкової освіти. Навчально-дослідні земельні ділянки, лабораторії, парниково-тепличне господарство, зоолого-тваринницькі навчальні комплекси, куточки живої природи, дендрарії, екологічні стежки та польові бази створюють унікальні умови для формування практичних компетентностей.

У межах Стратегії передбачається активне використання наявної матеріально-технічної бази, її поетапна модернізація, створення відкритих освітніх просторів для здобувачів освіти і громад, а також забезпечення безпечних умов освітньої діяльності.

2.4. Кадрове забезпечення та професійний розвиток педагогічних працівників

Ключовим чинником успішної реалізації Стратегії є професійна компетентність педагогічних працівників. Педагог позашкільної освіти виступає не лише викладачем, а наставником, організатором дослідницької діяльності та координатором освітніх проєктів.

Стратегія передбачає системне підвищення кваліфікації педагогів, розвиток їх дослідницьких і методичних компетентностей, формування професійних спільнот та поширення кращих педагогічних практик.

2.5. Забезпечення доступності, безпеки та освітньої стійкості

Реалізація Стратегії передбачає створення умов для рівного доступу дітей і молоді до позашкільної природничої освіти незалежно від місця проживання, соціального статусу та умов безпеки.

Використання дистанційних і змішаних форматів, гнучка організація освітнього процесу та адаптація програм до кризових умов забезпечують безперервність навчання та освітню стійкість.

2.6. Партнерська взаємодія та інтеграція з громадою

Позашкільна природнича освіта реалізується у тісній взаємодії з науковими установами, закладами освіти, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями.

Партнерство сприяє практичній спрямованості освітніх програм, залученню здобувачів освіти до соціально значущих проєктів і формуванню активної громадянської позиції.

РОЗДІЛ 3. ФОРМИ, МЕТОДИ ТА ОСВІТНІ МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

Реалізація Стратегії розвитку позашкільної навичкової природничої освіти НЕНЦ передбачає використання різноманітних форм, методів та освітніх моделей, які забезпечують діяльнісний, практико-орієнтований і дослідницький характер освітнього процесу.

3.1. Організаційні форми позашкільної навичкової природничої освіти
Базовою формою організації освітнього процесу є гурткова робота, що забезпечує системність навчання, тривалий педагогічний супровід та індивідуалізацію освітніх траєкторій. Гуртки природничого спрямування функціонують як навчально-дослідні спільноти, орієнтовані на практичну діяльність.

Поряд із гуртками використовуються:

наукові клуби та студії;

лабораторні та практичні заняття;

польові дослідження, експедиції та екологічні практики;

навчально-дослідні земельні ділянки та екологічні стежки;

конкурси, фестивалі, олімпіади, виставки;

учнівська проєктна та дослідницька діяльність.

3.2. Методи реалізації навичкової природничої освіти

Методичний інструментарій Стратегії ґрунтується на активних і діяльнісних методах навчання. Дослідницький метод забезпечує формування навичок наукового пошуку, аналізу та інтерпретації результатів.

Експериментальний метод використовується під час лабораторних і практичних занять, формуючи культуру безпечної роботи та відповідальне ставлення до обладнання й природних об'єктів.

Проектний метод забезпечує інтеграцію знань і навичок у процесі розв'язання реальних проблем, сприяє розвитку командної роботи та комунікації.

Кейс-метод застосовується для аналізу реальних або змодельованих ситуацій, що формує критичне мислення та навички прийняття рішень.

3.3. Освітні моделі позашкільної природничої освіти

У межах реалізації Стратегії застосовуються різні освітні моделі, зокрема модель навчально-дослідного середовища, модель проєктно-дослідницьких спільнот, модель громадянської науки та модель змішаного навчання. Кожна з моделей забезпечує гнучкість освітнього процесу та адаптацію до потреб здобувачів освіти й умов безпеки.

3.4. Використання цифрових технологій та дистанційних форматів.

Цифрові технології використовуються як інструмент підтримки освітнього процесу: для віртуальних лабораторій, аналізу даних, дистанційного консультування та презентації результатів діяльності.

Змішані формати забезпечують безперервність навчання та доступність позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

3.5. Педагогічний супровід та методичне забезпечення

Ефективна реалізація форм і методів потребує високого рівня педагогічної майстерності. Педагог виступає наставником, координатором та організатором освітнього середовища.

НЕНЦ забезпечує методичний супровід, розроблення рекомендацій, узагальнення й поширення кращих практик позашкільної природничої освіти.

РОЗДІЛ 4. МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ, МОНІТОРИНГУ ТА ОЦІНЮВАННЯ СТРАТЕГІЇ

Ефективна реалізація Стратегії розвитку позашкільної навичкової природничої освіти потребує чітко вибудованої системи управління, координації, моніторингу та оцінювання результативності. Управлінський компонент Стратегії забезпечує узгодженість дій усіх суб'єктів освітнього процесу, раціональне використання ресурсів і досягнення визначених стратегічних цілей.

4.1. Система управління реалізацією Стратегії

Координацію реалізації Стратегії здійснює Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН України як провідний державний заклад еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти. НЕНЦ виконує функції стратегічного координатора, методичного центру та аналітичного осередку розвитку позашкільної природничої освіти.

Система управління передбачає: визначення стратегічних пріоритетів і напрямів діяльності; розроблення та затвердження планів реалізації Стратегії; координацію діяльності закладів мережі НЕНЦ; методичний і консультативний супровід педагогічних кадрів; аналітичне узагальнення результатів.

На регіональному рівні реалізація Стратегії здійснюється закладами позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку у взаємодії з органами управління освітою та органами місцевого самоврядування, що забезпечує урахування регіональної специфіки та потреб громад.

4.2. Організаційні та ресурсні механізми реалізації

Організаційні механізми реалізації Стратегії включають інтеграцію її положень у річні та перспективні плани роботи НЕНЦ і закладів позашкільної освіти мережі, розроблення цільових програм, проєктів і заходів всеукраїнського та регіонального рівнів.

Ресурсне забезпечення реалізації Стратегії передбачає раціональне використання наявної матеріально-технічної бази, кадрового потенціалу, а також залучення додаткових ресурсів через партнерство з науковими установами, громадами, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами.

4.3. Система моніторингу реалізації Стратегії

Моніторинг реалізації Стратегії є систематичним процесом збору, аналізу та узагальнення інформації про хід виконання завдань і досягнення запланованих результатів. Він спрямований на своєчасне виявлення проблем, ризиків і необхідності коригування управлінських рішень.

Основними напрямками моніторингу є: якість освітнього процесу та рівень сформованості навичкових компетентностей; ефективність використання матеріальної бази; охоплення дітей і молоді позашкільною природничою освітою; професійний розвиток педагогічних кадрів; результативність партнерської взаємодії.

4.4. Оцінювання результативності та коригування Стратегії

Оцінювання результативності реалізації Стратегії здійснюється на основі досягнення стратегічних цілей, визначених показників та індикаторів ефективності. Та включає аналіз кількісних і якісних результатів освітньої діяльності, управлінських рішень і соціального ефекту.

Результати оцінювання використовуються для: коригування планів реалізації Стратегії; удосконалення освітніх програм і методик; прийняття управлінських рішень на національному та регіональному рівнях; забезпечення сталого розвитку позашкільної природничої освіти.

4.5. Відкритість і публічність реалізації Стратегії

Важливим принципом управління реалізацією Стратегії є відкритість і прозорість. Інформація про хід реалізації Стратегії, досягнуті результати та перспективи оприлюднюється через офіційні ресурси НЕНЦ, публічні звіти, інформаційні заходи та взаємодію з громадськістю.

Відкритість сприяє підвищенню довіри до системи позашкільної освіти, активізації партнерства та залученню громад до підтримки розвитку еколого-натуралістичного напрямку.

РОЗДІЛ 5. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЕФЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

Реалізація Стратегії розвитку позашкільної навичкової природничої освіти спрямована на досягнення системних результатів, що мають довгостроковий характер і проявляються на рівні особистості, закладу освіти, громади та держави.

5.1. Освітні результати

У результаті впровадження Стратегії очікується суттєве підвищення якості позашкільної природничої освіти, її відповідності сучасним науковим досягненням і потребам суспільства. Освітні результати виявлятимуться у формуванні практичних навичок дослідницької, експериментальної та проєктної діяльності, розвитку критичного, аналітичного та системного мислення.

Здобувачі позашкільної освіти набудуть досвіду реальної наукової діяльності, роботи з лабораторним і польовим обладнанням, аналізу даних та формулювання обґрунтованих висновків.

5.2. Результати особистісного розвитку та професійного самовизначення.

Реалізація Стратегії сприятиме гармонійному розвитку особистості дітей і молоді, формуванню їх життєвої компетентності та готовності до свідомого професійного вибору.

Очікується зростання інтересу до природничих наук, екології, аграрної сфери, медицини та біотехнологій, а також формування відповідального ставлення до власного здоров'я й довкілля.

5.3. Соціальний ефект

Соціальний ефект реалізації Стратегії проявляється у зміцненні зв'язків між освітою, наукою та громадою, зростанні громадянської активності молоді та підвищенні ролі позашкільної освіти як соціально значущого інституту. Залучення

учнів до вирішення актуальних проблем громад сприятиме розвитку соціальної відповідальності та культури участі.

5.4. Екологічний та природоохоронний ефект

Екологічний ефект реалізації Стратегії полягає у формуванні екологічно свідомого покоління, здатного відповідально ставитися до природних ресурсів і брати участь у збереженні та відновленні довкілля.

Здобувачі освіти залучатимуться до екологічного моніторингу, природоохоронних заходів, дослідження стану екосистем та біорізноманіття.

5.5. Безпековий та відновлювальний ефект

В умовах воєнного стану особливого значення набуває безпековий аспект Стратегії. Реалізація Стратегії сприятиме формуванню у дітей і молоді базових уявлень про екологічну, хімічну та біологічну безпеку, а також навичок безпечної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій.

Позашкільна природнича освіта відіграє важливу роль у підготовці молоді до участі в екологічному відновленні постраждалих територій та післявоєнному відродженні громад.

5.6. Інституційний ефект для НЕНЦ та мережі закладів

Для Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді реалізація Стратегії забезпечить посилення статусу як національного центру розвитку позашкільної природничої освіти, удосконалення системи управління та методичного супроводу, розширення партнерських зв'язків.

Мережа закладів позашкільної освіти отримає інструменти для сталого розвитку, підвищення якості освітніх послуг і ефективного використання матеріальної бази.

РОЗДІЛ 6. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стратегія розвитку позашкільної навичкової природничої освіти є комплексним програмно-стратегічним документом, що визначає довгострокові орієнтири, пріоритети та механізми розвитку еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти в Україні.

Реалізація Стратегії забезпечує цілісність, наступність і системність розвитку позашкільної природничої освіти, інтеграцію освітньої, наукової, практичної та громадянської складових освітнього процесу, а також узгодження діяльності Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді та мережі регіональних закладів.

Стратегія впроваджується поетапно з урахуванням національних і регіональних особливостей, соціально-економічних умов, безпекової ситуації та ресурсних можливостей.

6.1. Етапи реалізації Стратегії

Реалізація Стратегії здійснюється в кілька взаємопов'язаних етапів. Підготовчий етап передбачає організаційно-управлінське забезпечення реалізації Стратегії, створення координаційних механізмів, уточнення регіональних планів, інвентаризацію матеріально-технічної бази та підготовку педагогічних кадрів.

Основний етап охоплює впровадження оновлених освітніх програм, розвиток навичкових, дослідницьких і проєктних форм навчання, активне використання матеріальної бази, розширення партнерської взаємодії та реалізацію природоохоронних і соціально значущих ініціатив.

Підсумковий етап спрямований на узагальнення результатів реалізації Стратегії, оцінювання її ефективності, коригування підходів і визначення перспектив подальшого розвитку позашкільної природничої освіти.

6.2. Очікувані умови сталості реалізації Стратегії

Сталий розвиток позашкільної навичкової природничої освіти забезпечується через поєднання державної підтримки, діяльності НЕНЦ, ресурсів місцевих громад, партнерства з науковими установами та громадянським суспільством.

Реалізація Стратегії сприятиме зміцненню людського потенціалу України, підготовці молоді до викликів майбутнього та формуванню покоління громадян, здатних відповідально діяти в інтересах суспільства і довкілля.

ДОДАТОК 1**ІНДИКАТОРИ ТА ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ**

Напрям оцінювання	Показник (КРІ)	Опис	Одиниця виміру	Цільове значення
Якість освіти	Охоплення учнів	Кількість дітей, залучених до програм	% / осіб	Зростання щорічно
Навичкові компетентності	Рівень сформованості навичок	Результати підсумкового оцінювання	%	Не менше 70%
Кадровий потенціал	Підвищення кваліфікації	Частка педагогів, що пройшли навчання	%	Не менше 60%
Матеріальна база	Модернізація	Оновлені лабораторії та ділянки	од.	Щорічне зростання
Партнерство	Кількість партнерських проєктів	Спільні ініціативи з громадами	од.	Не менше 10 на рік
Цифровізація	Використання дистанційних форматів	Частка програм зі змішаним навчанням	%	Не менше 50%

ДОДАТОК 2**СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ТА ОЦІНЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ**

Об'єкт моніторингу	Інструменти	Періодичність	Відповідальні	Результат
Освітні програми	Аналіз програм, звіти	Щорічно	НЕНЦ	Оновлення програм
Навчальні результати	Моніторингові зрізи	Щорічно	Педагоги	Покращення якості
Кадровий розвиток	Облік підвищення кваліфікації	Раз на рік	НЕНЦ	Зростання компетентностей
Матеріальна база	Інвентаризація	Раз на 2 роки	Заклади	Раціональне використання
Партнерство	Аналіз проєктів	Щорічно	НЕНЦ	Посилення взаємодії